

TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISH ORQALI IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARDA MEHNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH

Usmonova Muxlisaxon Sobirovna,

Qo'qon DU dotsenti

E-mail: usmonovamuxlisaxon@gmail.com

(ORCID 0000-0003-1603-9455)

Tolipova Muxtasarxon Raxim qizi,

Texnologik ta'lim yo'nalishi II-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada texnologiya fanini o'qitish jarayonida imkoniyati cheklangan o'quvchilarda mehnat tarbiyasini shakllantirish mexanizmlari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotda inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos pedagogik yondashuvlar, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari hamda mehnat faoliyati orqali ularning ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya fani, mehnat tarbiyasi, imkoniyati cheklangan o'quvchi, inklyuziv ta'lim, pedagogik texnologiya, kasbiy tayyorgarlik, ijodkorlik, refleksiya.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — har bir o'quvchining imkoniyatidan qat'i nazar, unga sifatli ta'lim olish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish imkonini yaratishdir. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim tizimi imkoniyati cheklangan bolalarning huquq va imkoniyatlarini tenglashtirishga qaratilgan. Inklyuziv yondashuvning amaliy natijadorligi esa o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish, xususan, texnologiya fani darslarini samarali tashkil etish orqali ta'minlanadi. Texnologiya fani boshqa fanlardan farqli o'laroq, o'quvchilarni bevosita mehnat faoliyati jarayoniga jalb etadi. Ushbu fan orqali o'quvchilar hayotiy amaliy ko'nikmalarni egallaydilar, jismoniy va intellektual mehnat uyg'unligi natijasida shaxsiy faollik, sabr, mas'uliyat, tejamkorlik, muloqot madaniyati kabi fazilatlarni shakllantiradilar. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun texnologiya darslari mehnat orqali o'zini namoyon etish, jamoadagi o'rnini topish va o'z qadrini his qilish imkoniyatini beradi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2021-yil 13-oktabrdagi "Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident qarori bu sohada sifat o'zgarishlarini amalga oshirishga zamin yaratdi. Ushbu jarayonda texnologiya fanining o'rnini beqiyosdir, chunki u nafaqat ta'lim, balki tarbiya vazifasini ham bajaradi.

Metodologiya. Tadqiqotda quyidagi ilmiy-uslubiy asoslar va metodik yondashuvlar qo'llanildi:

Sistemali yondashuv — texnologiya fanining mehnat tarbiyasidagi o‘rni o‘quvchi shaxsining kognitiv, hissiy va faoliyat komponentlari bilan uzviy bog‘liqlikda o‘rganildi.

Texnologik yondashuv — darslarni modullashtirish, individual topshiriqlar, bosqichma-bosqich o‘qitish va refleksiv tahlil usullari asosida tashkil etish tahlil qilindi.

Psixologik-pedagogik tahlil — imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning psixofiziologik xususiyatlari, ularning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan motivatsiyasi va o‘zini anglash darajasi o‘rganildi.

Tajriba-sinov ishlari — Qo‘qon davlat universiteti qoshidagi umumta‘lim maktablarida texnologiya darslari jarayonida o‘quvchilarning mehnatga bo‘lgan munosabatini o‘rganish orqali amalga oshirildi.

Tadqiqot ob‘ekti — texnologiya fanini o‘qitish jarayoni,

Predmeti — imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda mehnat tarbiyasini shakllantirish mexanizmlaridir.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — texnologiya fani darslarini tashkil etish orqali imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda mehnat tarbiyasini shakllantirishning samarali mexanizmlarini aniqlash va takomillashtirish.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, texnologiya fanini to‘g‘ri tashkil etish o‘quvchilarning nafaqat mehnat ko‘nikmalarini, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, o‘ziga ishonchi va ijobiy psixologik holatini ham rivojlantiradi.

1. Amaliy mashg‘ulotlarning tarbiyaviy samarasi

Amaliy mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilar o‘z qo‘li bilan foydali mahsulot yaratish, natijasini ko‘rish orqali “mehnatning qadri”ni anglaydi. Bu jarayon ularning o‘z-o‘zini baholashini oshiradi, ijtimoiy o‘ziga xoslik hissini shakllantiradi.

Misol uchun, oddiy yog‘ochdan quticha yasash yoki gazlama bo‘lagidan buyum tikish kabi topshiriqlar o‘quvchilar uchun nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki psixologik motivatsiya vositasidir.

2. Individual yondashuvning roli

Har bir imkoniyati cheklangan o‘quvchining o‘ziga xos qobiliyati, ehtiyoji va o‘rganish sur‘ati mavjud. Shu bois texnologiya darslarida o‘qituvchi individual yondashuv asosida topshiriqlarni differensiallashtirishi zarur.

Masalan, ko‘rishida muammosi bo‘lgan o‘quvchilar uchun hajmli shakllar bilan ishlash, eshitishida qiyinchilik bo‘lgan o‘quvchilar uchun vizual materiallar asosida topshiriqlar berish samarali natija beradi.

3. Ijtimoiy integratsiya va jamoaviy faoliyat

Texnologiya fanida ko‘plab mashg‘ulotlar jamoaviy shaklda tashkil etiladi. Jamoada ishlash imkoniyati cheklangan o‘quvchilarga o‘z fikrini ifoda etish, muloqot qilish va yordam so‘rash ko‘nikmalarini beradi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi.

4. Refleksiya mexanizmlari

Dars yakunida o‘quvchilar bilan refleksiya (fikir almashish, o‘z ishini tahlil qilish) o‘tkazish — mehnat tarbiyasining ichki motivatsion omilidir. O‘quvchi o‘z yutug‘ini anglab, keyingi faoliyatga nisbatan ishonch hosil qiladi.

5. Texnologik model

Tadqiqot asosida quyidagi texnologik model ishlab chiqildi:

Bosqichlar: tayyorgarlik → o‘qitish → amaliy faoliyat → refleksiya → baholash.

Har bir bosqichda o‘quvchi shaxsiy ishtirok, o‘zini ifoda etish, hamkorlik va mustaqil qaror qabul qilish imkoniga ega bo‘ladi.

Muhokama. O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnologiya fanini inklyuziv sharoitda o‘qitish o‘ziga xos pedagogik mahoratni talab qiladi. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik qo‘llab-quvvatlovchi, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi, motivatsiya beruvchi shaxs bo‘lishi kerak.

Texnologiya fanining asosiy pedagogik imkoniyatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi: sensor-motorik rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash; mehnat ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish; kasbiy yo‘naltirishni amalga oshirish; ijtimoiy va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish.

Biroq, amaliyotda bir qator muammolar ham mavjud: moslashtirilgan o‘quv-metodik qo‘llanmalar yetarli emas; texnologiya xonalarining jihozlanish darajasi past; o‘qituvchilarning inklyuziv pedagogik kompetensiyasi yetarli emas.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlarda ish olib borish zarur: texnologiya o‘qituvchilarini inklyuziv ta‘lim metodikasiga o‘qitish; maxsus pedagogik texnologiyalar asosida tayyorlangan modullarni joriy etish; “Ustoz-shogird” tizimini texnologiya darslarida amaliy tarzda qo‘llash; mahalliy sharoitga moslashtirilgan o‘quv vositalarini ishlab chiqish.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, texnologiya fanini to‘g‘ri tashkil etish orqali imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda quyidagi o‘zgarishlar kuzatildi: mehnatga nisbatan ijobiy motivatsiya shakllandi; mehnatsevarlik, mas’uliyat, sabr-toqat sifatлари kuchaydi; mustaqil ishlash va ijodkorlik qobiliyatlari rivojlandi;

o‘quvchilar o‘z mehnat natijasidan mamnunlik his qildilar; ijtimoiy moslashuv va muloqot ko‘nikmalari mustahkamlandi. Shunday qilib, texnologiya fani darslari imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun mehnat tarbiyasining asosiy vositasi bo‘lib, ularning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ushbu yo‘nalishda o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o‘quv muhitini moslashtirish inklyuziv ta‘limning sifat ko‘rsatkichlarini yangi bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-oktabrdagi “Inklyuziv ta‘lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–5270-son qarori.
2. Avloniy A. “Turkiy guliston yoxud axloq”. – Toshkent: Fan, 1992.
3. Usmonova M.S. “Texnologiya fanini o‘qitish metodikasi”. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.